

Василь

ФЕННИЧ

Автор цифрового
підпису Василь
ФЕННИЧ

Дата: 2024.01.25
14:03:39 +02'00'

Разова спеціалізована Вчена

Рада ДВНЗ «УжНУ»

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, професора кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Феннича Василя Петровича на дисертаційну роботу Бойчук Руслани Володимирівни на тему: «Письмові докази в цивільному процесі», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації

Судове доказування виступає важливим напрямком процесуально-розумової діяльності суду та учасників справи, від результатів якої залежить обґрунтоване вирішення цивільної справи. Одним із важливих засобів доказування на сучасному етапі розвитку цивільного судочинства України виступають письмові докази. Письмові докази в цивільному процесі – це документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору. Особливість порядку розгляду та вирішення цивільних справи, передбачена чинним законодавством, полягає в тому, що фактично не можна знайти жодної справи, де б не були використані письмові докази. Мало того, письмові докази використовуються в судах таких інстанцій, де, по загальному правилу, доказування обставин цивільної справи не проводиться, оскільки суд позбавлений відповідних повноважень. Йдеться за суд касаційної інстанції, де письмовими доказами підтверджуються ряд важливих для розвитку цивільної справи фактів (сплата судового збору, обсяг повноважень судового представника, перехід спірних матеріальних прав і обов'язків до іншого суб'єкта тощо). Отже, письмові докази виступають надзвичайно популярним засобом доказування, без якого фактично не обходиться розгляд

жодної цивільної справи. Мало того, матеріальна природа деяких категорій цивільних справ базується на використанні виключно письмових доказів для встановлення фактів предмету доказування, зокрема справи наказного провадження.

Незважаючи на таке велике значення письмових доказів у цивільному процесі окремих дисертаційних досліджень, які б розкрили їх природу в цивільному процесі в сучасній Україні проведено не було. Використання письмових доказів в судовому доказуванні запускає цілісний механізм процесуальних правил, направлених на законне та достовірне встановлення обставин цивільної справи за допомогою письмових доказів. Правил, зміст та умови вчинення яких були доволі кардинально змінені після редакції ЦПК України в 2017 році, а також з поступовим запуском електронного судочинства в процедурі розгляду та вирішення цивільних справ. Багато змін є предметом гострих наукових дискусій та неоднозначно сприймаються на практиці, що позначається на результатах розгляду цивільних справ. Особливо важливо дані зміни привести у відповідність із європейськими стандартами, враховуючи прагнення України вступити до Європейського Союзу.

У зв'язку з наведеним слід визнати значну актуальність обраної здобувачем теми дисертаційного дослідження, її важливе значення як для науки цивільного процесуального права, так і в прикладному вимірі.

Зв'язок теми дисертації з державними чи галузевими науковими програмами

Дисертаційне дослідження виконано як частина загального плану науково-дослідної програми кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», що має назву:

«Актуальні проблеми законодавства України в контексті розвитку європейського приватного права» (державна реєстрація №0115U003901), чинної на момент затвердження Вченою Радою ДВНЗ «УжНУ» теми дисертаційного дослідження здобувачі Р.В. Бойчук.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, її достовірність і новизна

У вступі до роботи актуальність теми достатньо підкреслена, чітко визначений напрямок власних досліджень. Обрана мета дослідження - визначення юридичної природи та сутності письмових доказів у цивільному процесі, їх класифікації, окреслення особливості збору, дослідження та оцінки письмових доказів під час встановлення фактів предмету доказування, спрямованих на вдосконалення чинного законодавства та практики застосування норм інституту письмових доказів у процесі розгляду та вирішення цивільних справ. Визначено дев'ять завдань дослідження, які дисертантом успішно виконані. Поставлені автором завдання окреслюють конкретне коло досліджуваних питань, спрямованих на досягнення основної мети роботи. Здобувач зазначив особистий внесок у розвиток науки та навів результати апробації своєї роботи на міжнародних науково-практичних конференціях, а також у діяльності суб'єктів владних повноважень та у галузі освітньої діяльності.

Предмет дослідження визначено наукові погляди, ідеї, концепції, чинне законодавство України, міжнародні нормативні акти та практика Європейського суду й українських судів щодо теоретичних та практичних аспектів використання письмових доказів у цивільному процесі.

Дисертант вдало і обґрунтовано застосував у дисертації комплекс адекватних меті роботи методів наукового дослідження: як загальнонаукових (аксіоматичний, діалектичний, формально-юридичний, системно-структурний), так і спеціальних (порівняльно-правовий, історико-правовий, тлумачення норм права), що дозволило забезпечити достовірність результатів наукового пошуку, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Також достовірність результатів дисертації здобувачки забезпечена широким використанням наукових та науково-практичних джерел, нормативно-правових та ґрунтовним оглядом судової практики по темі дисертації.

Дисертація Р.В. Бойчук містить суттєву наукову новизну, зокрема:

1) Автором вперше запропоновано історію використання письмових доказів у цивільному процесі України поділити на шість періодів, залежно від їх законодавчого закріплення, юридичної сили та технології створення: а) до інститутційний період (...– 1347 рр.), де письмові докази фактично використовувалися під час розгляду цивільних справ, але в чинному законодавстві жодним чином нормативно не були відображені як можливі засоби доказування; б) залежно-привілейований інституційний період (1347 – 1566 рр.), де письмові докази законодавчо закріплюються як допустимі засоби доказування «другого сорту», оскільки їх доказова сила мала підтверджуватися показаннями свідків; в) привілейовано-залежний інституційний період (1566 – 1864 рр. на землях Лівобережної України та 1566 – 1895 рр. на Землях Правобережної України), де письмові докази законодавчо визнаються судовими доказами з найбільшою юридичною силою; г) не формальний інституційний період (1864 – 2003 рр., а на західноукраїнських землях з 1895 року), де письмові докази, як й інші засоби доказування законодавчо володіють однаковою юридичною силою; г) інформаційний інституційний період (2003 – 2017 рр.), який серед письмових доказів у цивільному процесі виокремлює електронні письмові докази; д) класичний інституційний період (2017 – ...рр.), який відмежував від письмових доказів електронні документи у самостійний засіб доказування. Вперше робиться висновок про неможливість виокремлення спеціальних ознак виключно письмових доказів, оскільки вони розкривають властивості двох або більше засобів доказування одночасно, але не всіх, оскільки в такому випадку вони перетворюються на загальні ознаки письмових доказів (зокрема, автор стверджує про спільність багатьох ознак письмових доказів з електронними доказами та висновком експерта). Автором вперше відомі науці цивільного процесу правові явища упорядковано в авторську систему критеріїв збору письмових доказів цивільного процесу, під якими розуміють такі критерії, що спрямовують поведінку суб'єктів доказування у напрямку виявлення та залучення письмових доказів у цивільну справу. Аргументовано, що такими критеріями є критерії активності, змістовні критерії,

критерії процесуальної форми та критерії попередньої оцінки письмових доказів.

Поряд з тим удосконалено: вчення про функції письмових доказів, де заперечується доцільність виділення в них організаційної функції, оскільки їх організоване значення забезпечують загальні та спеціальні правила процесу доказування, а натомість пропонується виділяти динамічні функції письмових доказів як об'єкту послідовних етапів судового доказування цивільного процесу: а) функція доступності на етапі збору письмових та інших судових доказів; б) передавальна функція письмових та інших судових доказів на етапі дослідження судових доказів; в) пізнавальна функція письмових та інших судових доказів на етапі оцінки доказів.

У дисертації Р.В. Бойчук дістали подальшого розвитку положення про подання як спосіб збирання письмових доказів, яке за процесуальною формою пропонується класифікувати на самостійне та несамостійне подання. Самостійне подання письмових доказів має на меті залучення в цивільну справу виключно письмових доказів, а несамостійне подання показує, що письмові докази виступають додатками до поданих процесуальних документів, підтверджуючи викладені в них обставини цивільної справи. Також далі розвиваються твердження, що попередня оцінка судом всіх засобів доказування у цивільному процесі презюмується, окрім письмових доказів, які насправді проходять попередню оцінку, окрім випадку їх залучення у справу за процедурою витребування, судового доручення або забезпечення письмових доказів, де попередня оцінка письмових доказів також презюмується.

Питання, які є об'єктом паралельних наукових досліджень інших науковців України та зарубіжних країн, містять оригінальні погляди та підходи автора, тож мають необхідні для дисертаційного дослідження елементи наукової новизни.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів

Визнання письмових доказів самостійним засобом доказування безумовно тягне за собою необхідність їх чіткого розмежування з

висновками експертів та електронними доказами, особливо електронними документами. Поява нових етапів судового доказування та зміна існуючих, також впливає на процесуальний режим використання письмових доказів у цивільній справі. Враховуючи це, теоретичне значення висновків роботи дисертанта допоможе належним чином застосовувати норми інституту письмових доказів під час розгляду та вирішення цивільних справ.

Прикладний характер проведених досліджень проявився у формулюванні конкретних пропозицій по коригуванню діючого цивільного процесуального законодавства України у відповідності до отриманих здобувачем теоретичних результатів дослідження; наданні рекомендацій суб'єктам владних повноважень щодо вирішення проблемних питань правозастосування у даній сфері під час розгляду цивільних справ; використанні результатів дослідження у освітній діяльності вищих юридичних навчальних закладів.

Оцінка та оформлення змісту дисертації, її завершеність, аналіз її розділів

Структура дисертаційного дослідження обумовлена метою та завданнями роботи і складається зі вступу, трьох розділів (які загалом поділені на вісім підрозділів), висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг рукопису становить 211 сторінок, у тому числі основний текст – 198 сторінок, список використаних джерел (243 найменувань) – 23 сторінки, додаток – 1 сторінка..

Поставлені у дисертаційному дослідженні 9 завдань виконані, у висновках до роботи містяться результати наукового пошуку дисертанта по кожному з них.

Відповідно до вимог, дисертацію виконано державною мовою.

Результати дослідження відображено в 4 наукових фахових виданнях, визначених МОН України та 2 тезах виступів на міжнародних науково-практичних конференціях протягом 2022-2023 років.

У **Розділі 1** «Інститут письмових доказів у галузі цивільного процесуального права» дисертантом показана закономірність становлення та

еволюції інституту письмових доказів у цивільному процесі України, а також його місце та структура на сучасному етапі розвитку норм про письмові докази. Автор стверджує, що інститут письмових доказів формується з правових норм двоякого роду: тих, які визначають письмові докази як засоби судового доказування (статика письмових доказів) та тих, які визначають специфіку збору, дослідження та оцінки письмових доказів у цивільному процесі (динаміка письмових доказів). Зазначається, що норми інституту письмових доказів можуть міститися як в актах цивільного процесуального законодавства, так і в актах матеріального законодавства, що дає підстави говорити про комплексний характер інституту письмових доказів.

У **Розділі 2** «Юридична природа письмових доказів у цивільному процесі» автор розкриває поняття, ознаки, функції письмових доказів та проводить їх класифікацію. Крім того, розмежовуються письмові докази від інших засобів доказування, особливо тих, звідки доказова інформація береться з документу. Автор аналізує загальні та спеціальні ознаки письмових доказів для розкриття їх сутності. Загальні ознаки письмових доказів притаманні всім судовим доказам, у тому числі й письмовим, але щодо останніх вони проявляються по специфічному. Особливо це добре видно під час оцінювання окремих видів письмових доказів. Стосовно спеціальних ознак письмових доказів, автор погоджується з більшістю таких ознак, які виділяють у доктрині цивільного процесу: доказова інформація в письмових доказах виражена за допомогою письмових та/або графічних знаків; письмові та/або графічні знаки зафіксовані на предметі матеріального світу; людина, що формує письмовий доказ, як правило, не є учасником цивільного процесу; інформація, яка зафіксована в письмових доказах є сталою; використання технічних засобів при створенні письмових доказів; багатоманіття форм вираження доказової інформації в письмових доказах. Разом із тим, застерігається, що вказані спеціальні ознаки не можуть бути використані виключно для характеристики письмових доказів, оскільки вони можуть бути притаманні електронним доказам, висновкам експертів, речовим доказам.

У **Розділі 3** «Використання письмових доказів у цивільному процесі»

здобувач показує особливість роботи з письмовими доказами під час таких етапів судового доказування як збирання, дослідження та оцінка письмових доказів. Критично аналізуючи різноманітні положення щодо визначення загальних критеріїв оцінки стосовно письмових доказів, автором робиться висновок щодо неможливості конструювання таких формулювань. Безперспективність таких підходів викликана великою різноманітністю письмових доказів, що робить будь-які загальні критерії оцінювання письмових доказів або занадто вузькими, які охоплюють тільки певні види письмових доказів, або занадто широкими, що можна використати для інших засобів доказування, які подаються в письмовій формі (напр., висновок судового експерта). Ось чому найбільш актуальними для теорії та практики цивільного судочинства (і це підтверджується зарубіжною практикою) є розробка спеціальних критеріїв оцінювання окремих видів письмових доказів, які деталізують загальні критерії оцінювання всіх судових доказів у цивільному процесі.

У **Висновках** до дисертації автор встановлює, що інститут письмових доказів пройшов нерівномірний шлях свого розвитку: від повного замовчування до надання їм найбільшої переваги з числа засобів доказування. Наразі письмові докази виступають одним із рівноцінних засобів доказування, що поряд з іншими використовується для встановлення обставин цивільної справи.

Підсумовується, що інститут письмових доказів належить до загальної частини цивільного процесуального права, оскільки письмові докази використовуються на будь-якій стадії цивільного процесу та під час будь-якого виду провадження цивільного судочинства. Норми даного інституту поділяються на загальні та спеціальні, але норм останнього виду в галузі цивільного процесуального законодавства небагато. Набагато більше спеціальних норм інституту письмових доказів знаходиться в нормах матеріального законодавства, що регламентують використання окремих видів письмових доказів у деяких категоріях цивільних справ.

Констатовано, що письмовим доказам цивільного процесу притаманні

дві групи функцій: статично-динамічні та динамічні. Статично-динамічні функції письмових доказів проявляються в інформаційній та фіксуючій функції. Вони характерні для письмових доказів до моменту їх залучення в цивільну справу та під час її розгляду. Динамічні функції письмових доказів зводяться до функції доступності, передавальної функції та пізнавальної функції. Вони проявляються з моменту залучення письмових доказів у цивільній справі та відповідають певним етапам процесу доказування: збору письмових доказів, дослідження письмових доказів та оцінці письмових доказів.

Робиться висновок, що оцінка письмових доказів завершує процес їх використання в цивільній справі та направлена на в'яснення можливості письмового доказу підтверджувати або ні обставину цивільної справи, необхідну для правильного її вирішення. Оцінка всіх письмових доказів проводиться на підставі загальних критеріїв, серед яких виділяють належність, допустимість, достатність, достовірність письмових доказів та взаємний зв'язок письмових доказів між собою та з іншими судовими доказами.

У зв'язку з вищенаведеним автором надаються детальні рекомендації щодозмін у національній нормативно-правовій базі.

Дані про відсутність текстових запозичень та інших порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації).

За результатами вивчення дисертації Р.В. Бойчук на тему «Письмові докази в цивільному процесі» текстових запозичень, не супроводжених належними посиланнями, а також інших порушень академічної доброчесності, в тому числі випадків академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження, рецензентом не виявлено. Таким чином, можна зробити висновок, що дисертаційне дослідження є самостійною (власною) і оригінальною роботою здобувача, що дозволяє здійснити її публічне обговорення та захист на засіданні разової спеціалізованої вченої ради.

Зауваження щодо відповідності оформлення дисертації

встановленим вимогам.

Дисертація написана на належному рівні загальної грамотності і, незважаючи на вузькоспеціалізований характер та використання складної термінології зі сфери судового доказування, стилістично досить легко сприймається при ознайомленні.

В порядку дискусії прошу під час публічного захисту результатів дисертаційного дослідження надати відповіді на наступні запитання:

1. Чи не вважає автор за можливим зробити ієрархічну оцінку письмових доказів в Україні, на зразок тієї, яка дається в ряді європейських країн щодо публічних актів, які видаються в державі?

2. Чи варто підтримати зроблені нововведення в чинному ЦПК України стосовно подачі окремими суб'єктами письмових доказів виключно в електронному варіанті за допомогою особистого електронного кабінету?

Висновки щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Бойчук Р.В. «Письмові докази в цивільному процесі» є актуальним, завершеним науковим дослідженням, в якому наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової задачі щодо використання письмових доказів у цивільному процесі.

Проведене дисертантом дослідження відповідає вимогам до рівня його наукової обґрунтованості, поставлене наукове завдання виконано здобувачем на високому науковому рівні і свідчить про належне оволодіння автором методологією наукової діяльності.

Опубліковані за темою дисертації наукові роботи повністю відображають основний зміст дисертації. Результати роботи представлені на міжнародних науково-практичних конференціях з юридичних наук.

Представлена до захисту дисертація в цілому відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження наукового ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44; Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення

разової спеціалізованої вченої ради у Державному вищому навчальному закладі «Ужгородський національний університет» про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Вченою Радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол від 31 березня 2022 року №3) та актуальним вимогам до оформлення дисертації, встановленим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року №40.

Враховуючи вищенаведене, вважаю, що автор дисертації – Бойчук Руслана Володимирівна – за результатами публічного захисту дисертаційного дослідження заслуговуватиме на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» спеціальністю 081 «Право».

**Рецензент,
професор кафедри цивільного права та процесу
юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ», к.ю.н.**

Василь ФЕННИЧ

